

R A S I Z M

bardziej w nas czy wokół nas?

**Aby rozprawić się z rasizmem,
trzeba najpierw go zdefiniować
i opisać, a później – rozbroić.**

Ibram X. Kendi

Skąd się wziął rasizm?

Koncepcja rasizmu powstała w Europie u szczytu europejskiej ekspansji kolonialnej, w czasie kolonialnych podbojów i handlu niewolnikami na świecie. W XVIII i XIX w., aby uzasadnić działania imperialistyczne państw europejskich, niesprawiedliwe traktowanie społeczeństw kolonizowanych i stosowanie wobec nich polityki niewolnictwa, zaczęto odwoływać się do teorii biologicznych ras ludzkich dzielących ludzi na podgatunki różniące się od siebie cechami genetycznymi i biologicznymi (m.in. białą (kaukaską), czarną (negroidalną) i żółtą (mongoloidalną)). Teorie te głosiły, że przedstawiciele tzw. rasy białej są lepsi od przedstawicieli innych ras, stąd ci ostatni są stworzeni do niewolniczej pracy i poddaństwa, powinno traktować się ich jak istoty niższego gatunku, wyzyskiwać i zabijać. Ci pierwsi natomiast są „naturalnie” predestynowani do sprawowania władzy, pracy intelektualnej i posiadania wszystkich zasobów na świecie. Ta ideologia leży u podstaw europejskiego kolonializmu,

apartheidu i faszyzmu, a współcześnie - rasizmu strukturalnego na całym świecie.

Potocznie określamy „rasę” jako kategorię odróżniającą ludzi na podstawie cech genetycznych i biologicznych. Podział ten nie ma jednak podstaw naukowych. W latach 70. XX w. naukowcy dowiedli, że kolor skóry nie jest kategorią determinującą nasze pozostałe geny. Nie ma więc czegoś takiego jak rasa biologiczna. Kolor skóry jest cechą wyglądu, podobną do wielu innych, takich jak kolor włosów i oczu czy wzrost, dlatego nie powinniśmy dzielić według niej ludzi.

W naukach społecznych używa się natomiast tego słowa w cudzysłowie („rasa”) jako odniesienia do koloru skóry jako nośnika cech kulturowo-społecznych. Z powodu ideologii rasistowskich, kolor skóry determinuje nasze doświadczenie w społeczeństwie. Jednak posługiwanie się kategorią rasy na co dzień jest niebezpieczne i błędne.

Niesprawiedliwie traktowanie = dyskryminacja

Dyskryminacja to nierówne traktowanie ze względu na ceche osobista, a nie zachowanie.

STEREOTYP + NEGATYWNE EMOCJE = UPRZEDZENIE

UPRZEDZENIE + WŁADZA = DYSKRYMINACJA

RASIZM = DYSKRYMINACJA RASOWA

D O W I E D Z S I Ę W I Ę C E J ...

▶ Kasia Gandor, Ile jest ras i do której należysz? <https://youtu.be/drlFve-JWYUyoutube>

▶ Nie jestem twoim Murzynem, reż. Raoul Peck

📖 Rafał Pankowski, Rasizm a kultura popularna (2006)

Rasizm strukturalny

Gdy myślimy o rasizmie, najczęściej wyobrażamy sobie pogardliwe lub agresywne zachowanie wobec osób o kolorze skóry innym niż biały. Myślimy o nim jako czymś bardzo widocznym i rozpoznawalnym, a jednocześnie łatwym do zdefiniowania i potępienia. Kojarzy się on z neofaszystowskimi manifestacjami, transparentami przedstawiającymi nienawistne hasła, mową nienawiści i pobiciami. W głowie pojawiają się obrazy złych ludzi, z którymi trudno się utożsamić.

To potoczne rozumienie odnosi się jedynie do niektórych, najbardziej oczywistych form rasizmu. Ale współczesny rasizm to systemowa niesprawiedliwość społeczna, polityczna i ekonomiczna, napędzana przez światową gospodarkę.

Rasizm to nie tylko pojedyncze wydarzenia:

fizyczne ataki

obraźliwe wypowiedzi

działania złych ludzi

indywidualne uprzedzenia

nienawistne hasła

faszystowskie manifestacje

Rasizm to system:

Rasizm strukturalny przejawia się w sposobie działania współczesnych społeczeństw, w których osoby białe nie muszą myśleć o swoim kolorze skóry jako jednym z czynników warunkujących ich status społeczny i ekonomiczny (stanowisko pracy, szkoła, sposób traktowania i postrzegania przez innych ludzi, sposób traktowania przez służby mundurowe i przez instytucje rządzące).

Instytucje prawa, politycy i media, a także instytucje edukacyjne, akademickie i korporacyjne, spełniają określoną rolę w utrzymywaniu i wzmacnianiu nierówności społecznych.

Rasizm to system społecznie uprawomocnionych praktyk, często niejawnych, nieświadomych i nieintencjonalnych. Choć może przyjmować formę ulicznych ataków i pobić, czy agresji werbalnej, głównymi jego wyznacznikami są mechanizmy polityczne, gospodarcze i kultureowe – takie jak marginalizacja, legitymizacja nierówności i im zaprzeczanie.

DOWIEDZ SIĘ WIĘCEJ ...

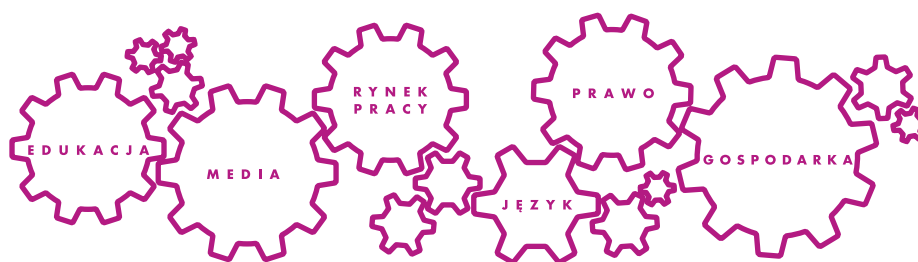
▶ „Rasizm” reż. Aliny Szpilman https://youtu.be/RKCE_7AtWDE

📺 Margaret Amaka Ohia-Nowak, Popołudnie RDC: o tolerancji w Polsce (2020) www.rdc.pl/tag/margaret-amaka-ohia-nowak/

📖 Oliwia Bosomtwe, Jesteś czarny? W Ameryce masz przez*ane od jakichś 400 lat: <https://noizz.pl/big-stories/morderstwo-georgea-floyda-to-skutek-systemowego-rasizmu-w-usa/02qsjcd>

▶ Wykład: Tricia Rose, How Structural Racism Work? <https://youtu.be/KT1vsOJctMk>

Rasizm instytucjonalny

Rasizm przejawia się w działaniu instytucji i organów władzy. To występowanie niesprawiedliwości społeczno-ekonomicznych w zatrudnieniu, edukacji, opiece zdrowotnej, mieszkalnictwie i usługach publicznych, opartych na różnicach rasowych i etnicznych.

Komu rasizm się opłaca?

Rasizm to nie jest coś, co przydarza się pojedynczym osobom, lecz system, w którym bycie białą osobą się opłaca. Wiążą się z tym korzyści zarówno psychologiczne, jak i materialne.

Korzenie rasizmu i współczesnej gospodarki sięgają epoki kolonialnej, a tym samym u ich podstawy leży ideologia wyższości „białości”. Dominacja społeczeństw, które uważały się za lepsze, mądrzejsze i bardziej rozwinięte, nad społeczeństwami uznanymi za gorsze, głupsze i nierozwinięte, stanowiła jeden z aspektów formowania się tzw. nowoczesnych państw jako opartych na imperializmie i nierównościach ekonomicznych między obywatelami o różnych kolorach skóry.

Dziś również rasizm jest opłacalny dla wielu podmiotów gospodarczych. W systemie kapitalistycznym rasizm jest strategią władzy gospodarczej i politycznej, służy utrzymaniu tej władzy. Kolonialna przemoc, nieludzki system niewolniczy i brutalne traktowanie ludzi, nie wynikają więc z nienawiści i indywidualnych uprzedzeń, lecz są powodowane chęcią zysku. Rasizm strukturalny jest osadzony w globalnym systemie osiągania zysków, w kontrolowaniu ludzi, w narzucaniu określonej ekonomii politycznej. Osoby ciemnoskóre doświadczają nierówności strukturalnych na różnych polach: mają o wiele mniejsze szanse na pomyślne przejście przez rekrutację zawodową niż osoby białe, mają zwykle ograniczone możliwości awansu i niższe płace oraz wyższą stopę bezrobocia, a w miejscu pracy doświadczają uprzedzeń rasowych i dyskryminacji. Częściej też spotyka ich odmowa przy ubieganiu się o wize turystyczne i imigracyjne. Mają w związku z tym mniejsze szanse na przemieszczanie się po świecie.

Rasizm a dyskryminacja ze względu na płeć

Jedną z grup najbardziej narażonych na dyskryminację rasową w miejscu pracy są kobiety pochodzące z mniejszości etnicznych. Czarne kobiety w Europie doświadczają przeszkód na rynku pracy w wyniku przecięcia się takich aspektów ich tożsamości społecz-

nej jak rasa, płeć i klasa. Są one szczególnie narażone na dyskryminację ekonomiczną i wykorzystywanie w pracy. Często pracują poniżej swoich kwalifikacji, nie są dopuszczane do określonych zajęć, najczęściej wykonują prace domowe. To przykład rasizmu interseksjonalnego.

System (nie)sprawiedliwości

Osoby białe nie doświadczają profilowania rasowego ze względu na ich „domniemaną” rasę. Ochroniarze w sklepie nie patrzą na nich podejrzliwie, bo są biali. Na lotnisku podczas odprawy celnej lub kontroli paszportowej służby bezpieczeństwa nie zadają im setek pytań o to, skąd i dokąd podróżują, co przewożą, jakie są ich zamiary i czy ich dokumenty na pewno są prawdziwe. Takie sytuacje są najczęściej wynikiem profilowania rasowego/etnicznego, które polega na tym, że policja i służby bezpieczeństwa bez racjonalnego uzasadnienia uznają rasę, kolor skóry lub przynależność etniczną za ważny czynnik w działaniach w zakresie kontroli, nadzoru lub dochodzenia. Profilowanie opiera się na założeniu, że pewne cechy obserwowalne (np. kolor skóry) są przyczyną występowania cech, które nie są obserwowalne (np. stopień skłonności do popełnienia przestępstwa). Może to powodować powstawanie szkodliwych stereotypów, a w oparciu o nie – dyskryminację, np. częstsze kontrole tożsamości i obławy, czy brutalność policji podczas zatrzymań i rewizji.

Film „Niebieskoocy” (1996) czyli eksperyment Jane Elliott

Profilowanie rasowe/etniczne w zwalczaniu terroryzmu w Europie. Policjanci i służby celne zatrzymują mężczyzn wyglądających na „muzułmanów” lub na osoby pochodzące z Indii, Pakistanu lub Bangladeszu znacznie częściej, niż osoby z innych grup etnicznych, ponieważ jest to zgodne z profilem terrorystów, który funkcjonuje w ich wytycznych. Tymczasem z najnowszej edycji Globalnego Indeksu Terroryzmu wynika, że zarówno w Europie, jak i w Stanach Zjednoczonych, obserwuje się gwałtowny wzrost skrajnie prawicowego terroryzmu, którego sprawcami są biali terroryści. W ostatnich pięciu latach całkowita liczba ataków białych ugrupowań prawicowych w tych obszarach wzrosła o 320%.

Przemoc

Zdecydowana większość ataków rasistowskich w Polsce nie jest zgłaszana policji. Stąd niedoszacowanie ich rzeczywistej skali. Z badań Rzecznika Praw Obywatelskich i ODIHR/OBWE wynika, że tylko 5% ataków na tle rasowym jest zgłaszanych.¹ Istnieje wiele powodów, dla których ofiary nie zgłaszają przestępstw z nienawiści. Mogą być zawstydzone lub nie zdawać sobie sprawy, że to, czego doświadczyły, jest przestępstwem. Czasem hamują je bariery kulturowo-językowe lub po prostu nie wiedzą, komu zgłosić atak. Najczęściej jednak, szczególnie w przypadku ofiar przestępstw na tle rasowym, maltretowanie, znęcanie się i brutalna przemoc policji wobec ofiar jest decydującym czynnikiem warunkującym zgłaszanie przestępstw.

Monitorowaniem rasizmu w Polsce zajmuje się Stowarzyszenie „**Nigdy Więcej**”.
Przeczytaj najnowsze wydanie „**Brunatnej Księgi**”:
<https://bit.ly/33kxGjn> (2020)

Przykładem nieukaranej brutalności policji wobec osoby czarnoskórej jest sprawa zabójstwa Maxwella Itoyi. Maxwell Itoya, Nigeryjczyk, który mieszkał w Polsce przez kilka lat, został zastrzelony przez funkcjonariusza policji w okolicach Stadionu Dziesięciolecia w Warszawie 23 maja 2010 r. Zginął z powodu rasistowskiej przemocy policjanta, który, jak potwierdzili świadkowie, „miał problem z Czarnymi”. Dochodzenie w tej sprawie nie przyniosło rozstrzygnięcia, a policjantowi, który zastrzelił Itoyę, nigdy nie postawiono zarzutów. Po dwóch latach od wydarzenia sprawa została umorzona.

Margaret Ohia-Nowak

Mówienie o „obcym” – opiniotwórcze czy tabloidowe? Analiza przekazów prasowych na temat osób „ciemnoskórych” w Polsce na przykładzie tematów Simona Mola i Maxwella Itoyi:
http://ffrs.org.pl/wp-content/uploads/FRS_Seria-T_201504_Ohia.pdf (2016)

Media i stereotypy

Szkodliwe społecznie przedstawiane w mediach stereotypy związane z kolorem skóry dotyczą osób niebiałych. Osoby białe prezentuje się jako różnorodne, podczas gdy osoby ciemnoskóre często wrzucane są do jednego worka, przypisuje się im podobne cechy i postrzega jako jednolitą grupę. Jeśli osoba ciemnoskóra zachowa się w sposób społecznie nieakceptowalny, ludzie przypisują jej stereotypowe cechy związane z kolorem skóry. Do najbardziej wyrazistych stereotypów przypisywanych czarnym mężczyznom i kobietom należą: rozbuchana seksualność, egzotyka, agresywność, emocjonalność, dzikość i prymitywizm, atletyczność i wysportowanie, brak inteligencji, brak dobrego wykształcenia, płodność, luzackość i zabawowość, skłonność do przestępczości i zachowań terrorystycznych, wielodzietność itd.

Posłuchaj podcastu:

Jak Afrykanie są przedstawiani w polskich mediach?

Wyjaśnia Paweł Średziński: <https://bit.ly/3q3U62f> (2016)

W lutym 2020 roku Polskę obiegła wiadomość o tym, że w Gdyni zaginął 10-letni Ibrahim. Mieszkańcy otrzymali SMS-y z Child Alertem: „W Gdyni zaginął 10-letni Ibrahim, był ubrany w białą bluzę z Kaczorem Donaldem. Urowadził go obywatel Maroka – osoba niebezpieczna!”. W mediach pojawiło się mnóstwo informacji, komentarzy i domysłów o tym, że porwanie dziecka jest typowe dla muzułmanów, że wyznawcy islamu mają taką tradycję i że matka dziecka – Polka – powinna była to przewidzieć, a wszyscy Arabowie to terroryści, zamachowcy i nieludzkie bestie. Jeszcze tego samego dnia okazało się, że prokuratura w Antwerpii, gdzie mieszkał ojciec dziecka, przyznała mu pełne prawa rodzicielskie, odebrane dwa lata wcześniej matce. Nie doszło więc w rzeczywistości do porwania, a chłopiec szybko się odnalazł, co później potwierdziła również policja w Polsce. Niezależnie od pozytywnego finału sprawy, media, politycy i osoby publiczne, informując o niej, opierały się na uproszczonym obrazie osób wyznania islamskiego i pochodzących z krajów arabskich, ukazującym ich jako niebezpiecznych i bezwzględnych, utrwalając go w głowach wielu Polaków i Polek.

Przeczytaj artykuł Karola Kleczka,

To nie ojciec muzułmanin, ale rasizm porwał młodego Ibrahima:

<https://noizz.pl/opinie/to-nie-ojciec-muzulmanin-ale-rasizm-porwal-malego-ibrahima/ypm3r9c> (21 II 2020)

Blackface

Blackface to styl teatralnego malowania białych aktorów zapoczątkowany w minstrelach – amerykańskich komediowych przedstawieniach wyśmiewających osoby czarnoskóre w XIX i na początku XX w. Biali aktorzy malowali twarze i ręce czarną pastą do butów i palonym korkiem, powiększali i malowali usta na czerwono, zakładali peruki afro, przywołując stereotypowe i dehumanizujące wyobrażenia o leniwych, przygłupich i rozbuchanych seksualnie czarnych niewolnikach. Zjawisko blackface, mimo że wywodzi się ze Stanów Zjednoczonych, współcześnie jest także obecne w krajach europejskich, np. Zwarte Pieter (Czarny Piotruś) w Holandii, a także w przekazach polskich. Pojawiło się ono m.in. w programie telewizyjnym „Twoja twarz brzmi znajomo”, gdzie uczestnicy, malując twarz na czarno, upodabniali się do popularnych raperów Drake’a i Snoop Dogga.

O przykładach blackface we współczesnych polskich przekazach popkultury dowiesz się ze strony na Facebooku: „Blackface w polskiej popkulturze”: www.facebook.com/Blackface-w-polskiej-popkulturze-2256636077916081

¹ A. Bodnar (red.), BIULETYN RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH 2017, nr 6, Zasada równego traktowania - prawo i praktyka nr 23. Przewidywania motywowane uprzedzeniami. Analiza i zalecenia, Warszawa 2017: www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Przewidywania%20motywowane%20uprzedzeniami%20ZRT%20nr%2023%202017.pdf

Rasizm w Polsce

Globalny system rasizmu to przede wszystkim nierówności społeczne podtrzymywane przez uprzedzenia i nieracjonalne obawy przed utratą przywilejów, jakie gwarantuje posiadanie białej skóry. Badania postaw wobec ludzi o kolorze skóry innym niż biały prowadzone przez Centrum Badań nad Uprzedzeniami mówią, że większość Polaków w kontekście obecności migrantów/ek w Polsce boi się problemów ze znalezieniem pracy lub kryzysu gospodarczego, a nie zamachów terrorystycznych czy zaniku kultury polskiej. Świadczy to więc o tym, że motorem uprzedzeń i dyskryminacji jest lęk o utratę podstawowych zasobów ekonomicznych i środków materialnych. Ponieważ w Polsce rozwarstwienie ekonomiczne w ostatnich latach znacznie wzrosło, coraz więcej ludzi odczuwa lęk przed osobami z innych kręgów kulturowych, o innym kolorze skóry, pochodzeniu i narodowości, co prowadzi do zwiększenia liczby postaw rasistowskich w polskim społeczeństwie.

Przeczytaj artykuł: Barbara Nowacka,
O nierównościach społecznych i rasizmie:
www.nigdywiecej.org/pdf/pl/pismo/22/o_nierownosciach_spoecznych_i_rasizmie.pdf (2016)

Rasizm gospodarczy w Polsce dotyka szczególnie społeczności romskiej. Jest to najbardziej długotrwałe dyskryminowana mniejszość w Unii Europejskiej². Ponad 90% Romów w Polsce jest bezrobotnych i doświadcza trudnych warunków życia. Badania pokazują, że zdecydowana większość Polaków i Polek uważa Romów za mających dużą skłonność do popełniania przestępstw i leniwistwa. W związku z tym uproszczonym postrzeganiem osoby pochodzenia romskiego spotykają się z niechęcią i uprzedzeniami, a także z odrzuceniem, wrogością i agresją, zarówno ze strony ludzi, jak i instytucji. Dotyczy to m.in. romskich uczniów i uczennic, wciąż postrzeganych przez pryzmat stereotypów i doświadczających dyskryminacji ze strony kadry pedagogicznej. Poza tym Romowie i Romki bardzo często spotykają się z mową nienawiści, a przyzwolenie na przemoc wobec tej grupy jest w społeczeństwie polskim bardzo powszechne.

Przeczytaj raport Centrum Badań nad Uprzedzeniami Uniwersytetu Warszawskiego:
Dominika Bulska, „**Stereotypy dotyczące Romów w Polsce. Wyniki sondażu internetowego**”:
http://cbu.psychologia.pl/uploads/f_bulska/Raport_Romowie_Ariadna_PDF.pdf (2018)

Przeczytaj artykuł: Anna Dumont,
„Romowie są najbardziej dyskryminowaną mniejszością w Europie”:
<https://krytykapolityczna.pl/swiat/romowie-najbardziej-dyskryminowana-mniejszoscia-europa/>
(6 | 2018)

Edukacja

Podręczniki szkolne pokazują białych mężczyzn jako jedynych, którzy przyczynili się do rozwoju ludzkości. Historia osób ciemnoskórych pojawia się tylko w kontekście kolonizacji, o której uczy się niekiedy jako o czymś pozytywnym – pomijając fakt, że w rzeczywistości polegała ona na brutalnych podbojach, grabieżach, wywłaszczaniu ziemi, narzucaniu swoich wartości i norm, a przede wszystkim na zabijaniu ludzi, do których należały kolonizowane tereny.

W podręcznikach do historii mało mówi się o cywilizacjach istniejących na terenach Afryki, Azji, Ameryki Południowej czy Australii przed europejską kolonizacją. Wiedza na temat kolonializmu w programie nauczania ogranicza się najczęściej do wielkich odkryć geograficznych zapoczątkowanych w XV w. przez hiszpańskich i portugalskich żeglarzy. Nie mówi się o faktach historycznych związanych z podbojem ludności i zniszczeniem pozaeuropejskich kultur, języków, religii, systemów edukacji i polityki. Przemilcza się śmierć milionów rdzennych mieszkańców terenów, które w tamtym czasie zostały najechane przez Europejczyków. Poza tym książki do geografii pełne są stereotypowych przedstawień osób je zamieszkujących (dzicy i nieokrzescani, grający na bębnach i półnędzy, biedni, głodni i zacofani), co przekłada się na takie jednostronne postrzeganie osób ciemnoskórych w ogóle.

E-book, „**Rasizm po polsku**”
Stowarzyszenia Polaków Pochodzenia Afrykańskiego SPPA
<https://how2.shop/produkt/rasizm-po-polsku/>

Posłuchaj o rasizmie w Polsce w podkaście
Tolerancja to za mało
www.pah.org.pl/podkast

² Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA), Drugie Badanie Unii Europejskiej na temat mniejszości i dyskryminacji. Romowie - wybrane wyniki: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_pl.pdf (2016).

Pytania do refleksji:

Czy jeśli nie znamy nikogo ciemnoskórego, to możemy mieć z takimi osobami jakieś skojarzenia? Skąd one pochodzą? Jak na to myślenie wpłynął wierszyk „Murzynek Bambo”?

Jednostronne postrzeganie osób pochodzenia afrykańskiego przedstawia wierszyk „Murzynek Bambo”, który współcześnie nie tylko nie ma wartości poznawczej i merytorycznej, ale przede wszystkim kształtuje u dzieci pewien obraz o Afrykanach i Afryce i wrzuca wszystkie osoby czarnoskóre do jednego worka. Dowodem tego, że wielu dzieciom w Polsce osoba czarnoskóra kojarzy się właśnie z bohaterem wierszyka, są doświadczenia takich osób, które urodziły i wychowały się w Polsce, a w szkole często były przez dzieci kojarzone właśnie z postacią Murzynka Bambo. Wiecznie wesołe dziecko, które mieszka na końcu świata, uczy się z „murzyńskiej czytanki”, jest dzikie i skacze po drzewach jak małpa, brudne, bo nie chce się umyć. Wierszyk ten utrwała rasistowskie stereotypy na temat osób ciemnoskórych i przekłada się na krzywdzące postrzeganie i traktowanie zarówno dzieci, jak i dorosłych ciemnoskórych mieszkających w Polsce.

Pytania do refleksji:

Jaki jest wizerunek osób ciemnoskórych w powieści „W pustyni i w puszczy”?
Jaki obraz świata się z niej wyłania?

Bianka Nwolisa, Fundacja Porta, www.porta.org.pl

Język rasizmu

Słowa, którymi na co dzień się posługujesz, które słyszysz i o których myślisz, mają ogromne znaczenie w społeczeństwie. Słowa, których używasz, mogą cieszyć lub ranić, uspokajać lub denerwować, motywować lub zniechęcać. Funkcji języka jest bardzo wiele. Często nie zdajemy sobie sprawy z ciężaru znaczeniowego słów i konsekwencji ich używania. Język może stereotypizować i dyskryminować ze względu na kolor skóry, etniczność i „rasę”. Najważniejszy jednak w komunikacji jest efekt, jaki to, co mówimy, wywiera na osobę, do której mówimy lub o której mówimy.

DOWIEDZ SIĘ WIĘCEJ ...

- **Czy słowo Murzyn jest obraźliwe?** | #DontCallMeMurzyn rozmowa (2020): Sara Alexandre, Marta Udoh, Noemi Ndoloka Mbezi, Aleksandra Dengo, Ogi Ugonoh <https://youtu.be/Oc0klxIqUiY>
- Michał Bachowski, **Polonistka chce usunąć „W pustyni i w puszczy” z listy lektur. „Uczy pogardy”:** <https://noizz.pl/kultura/polonistka-chce-usunac-w-pustyni-i-w-puszczy-z-listy-lektur-uczy-pogardy/6720cft>
- Kaja Gołuchowska, **TVP uczy, że kolonizując Afrykę Europejczycy, wyświadczyli jej przysługę. To popis ignorancji:** <https://www.ofeminin.pl/swiat-kobiet/to-dla-nas-wazne/tvp-uczy-o-wadach-i-zaletach-kolonializmu-a-ja-pytam-czy-wy-tak-na-serio/kmxb3rl> (29 V 2020)
- Posłuchaj podcastu: Estrada Poznańska, **Biały przywilej, Rozmowa z Martą Mazurek:** https://youtu.be/LZIDQ6q1D_M (2020)
- Margaret Ohia-Nowak, **Mechanizmy dyskryminacji rasowej w systemie języka polskiego:** www.afrykanistyka.uw.edu.pl/pliki/files/PDF/mechanizmy%20dyskryminacji_Ohia.pdf (2014)
- Fundacja „Afryka Inaczej”, **Jak mówić i pisać o Afryce?:** <https://afryka.org/batory/poradnik.pdf> (2011)
- Margaret Ohia-Nowak, **Jak reagować na dyskryminujące słowa?** <https://youtu.be/QXi7pyOnhQ8> (2020)
- Rozmowa z Margaret Ohia-Nowak o języku rasizmu, **Wygadani, Oczytani, Osluchani** www.radiopik.pl/230,44,1-lipca-2020 (1 VII 2020)

Jednym z przejawów rasizmu w polszczyźnie jest słowo „Murzyn”, nazwa grupowa używana na określenie osób czarnoskórych, obciążona negatywnymi znaczeniami i utrwalająca szkodliwe stereotypy o osobach ciemnoskórych. Przez większość osób czarnoskórych w Polsce uważana jest za obraźliwą i niedopuszczalną. Podobnie myślą językoznawcy z Rady Języka Polskiego PAN.

Nieświadomiane uprzedzenia a rasizm strukturalny

Jedną ze składowych rasizmu strukturalnego są nieświadomiane uprzedzenia (tzw. unconscious bias), czyli takie uprzedzenia w społeczeństwie, z których ludzie nie zdają sobie sprawy. Badania psychologii społecznej pokazują, że każdy ma głęboko ukryte nieświadome przekonania na temat różnych grup społecznych i tożsamościowych, a te uprzedzenia wynikają z naturalnej tendencji mózgu do kategoryzowania świata i są one wywołane przez stereotypy (Czarni są leniwi, Biali nie potrafią tańczyć, Kobiety są bardziej emocjonalne niż mężczyźni, Mężczyźni nie nadają się do opieki nad dziećmi).

Istnieją dwa rodzaje uprzedzeń:

1. Świadome uprzedzenia (znane również jako jawne uprzedzenia)
2. Nieświadome uprzedzenia (znane również jako ukryte uprzedzenia)

Uprzedzenia mogą występować w stosunku do dowolnej grupy społecznej i dotyczyć sfer takich jak np. wiek, płeć, zdrowie, tożsamość płciowa, religia, orientacja seksualna, waga. Nie ograniczają się więc one tylko do etniczności i rasy.

Pierwsze, co przychodzi Ci do głowy, to to, co uwarunkowało Cię społecznie. To, co pomyślisz później, określa to, kim jesteś.

Nieświadome uprzedzenia są znacznie bardziej rozpowszechnione niż te świadome i często są niezgodne z wyznawanymi przez daną osobę wartościami. Pewne sytuacje i konteksty, w których się znajdujemy, mogą aktywować nieświadome postawy i przekonania. Na przykład uprzedzenia mogą być bardziej rozpowszechnione podczas wykonywania wielu zadań jednocześnie lub w pracy pod presją czasu. Z badań American Psychological Association przeprowadzonych w 2004 roku wynika, że czarnych mężczyzn o wiele częściej niż białych łączy się z przymiotnikami: niebezpieczny, agresywny, kryminalny. Z kolei ten negatywny stereotyp, który często nie jest uświadomiany, wpływa m.in. na codzienne zachowania wobec osób ciemnoskórych i na decyzje policji (zob. profilowanie rasowe).

Pytania do refleksji:

Jak wyobrażasz sobie osobę prowadzącą wykład na uczelni?

Nieświadomiane uprzedzenia są w nas kształtowane już od dzieciństwa, co pokazują wyniki eksperymentów dotyczących sposobu postrzegania osób o różnych kolorach skóry i częstej nieświadomianej preferencji do osób białych nawet wśród osób czarnych.

Zrób test swoich utajonych skojarzeń (IAT) opracowany przez psychologów społecznych z Uniwersytetu Harvardzkiego: <https://implicit.harvard.edu/implicit/poland/takeatest.html>

DO WIEDZ SIĘ WIĘCEJ ...

- ▶ Webinar: Margaret Ohia-Nowak, **Stereotypy w podręcznikach szkolnych** (2018) <https://youtu.be/iXJuxJhG2lw>
- 📄 Marek Łaziński, **„Murzyn” i „Murzynka”** <https://bit.ly/3dv3VAs> (2020)
- 📄 Margaret Ohia-Nowak, Paweł Nowak, **Nie wszyscy Polacy są biali, czyli o czym nie śniło się Norwidowi:** <https://krytykapolityczna.pl/kraj/norwid-cos-ty-ludziom-zrobil-przypadek-murzyn/> (18 VI 2020)
- 📄 Agnieszka Wądołowska, **Czy „Murzyn” obraża? Zapytaliśmy czarnoskórych Polaków, językoznawców, historyka i aktywistkę:** <https://notesfrompoland.com/2020/06/12/czy-murzyn-obraza-zapytalismy-czarnoskorych-polakow-jezykoznawcow-historyka-i-aktywistke/> (12 VI 2020)
- ▶ Vernā Myers, **How to overcome our biases? Walk boldly toward them:** <https://bit.ly/3nVbLqI> (2014)
- 📄 Przeczytaj artykuł o nieświadomianych uprzedzeniach: Katarzyna Łygan, **Czym są unconscious bias?:** <https://humanfocus.pl/2018/09/12/czym-sa-unconscious-bias/> (2018)

Dzieci a rasizm - eksperyment na lalkach

W 1939 r. amerykańscy psycholodzy, Mamie i Kenneth Clark, przeprowadzili tzw. eksperyment z lalkami, który miał zbadać, jak w czasach segregacji rasowej i jawnej dyskryminacji w Stanach Zjednoczonych postrzegają siebie afroamerykańskie dzieci. Zadaniem ciemnoskórych dzieci było wybranie bardziej atrakcyjnej lalki, czarnej lub białej, i uzasadnienie swojego wyboru. 63% dzieci automatycznie wybierało białą lalkę, mówiąc, że jest ona ładniejsza i sympatyczniejsza niż czarna. Na pytanie, która lalka jest zła, odpowiadały, że czarna, „bo jest czarna”. Na pytanie o to, która z lalek jest najbardziej do nich podobna, dzieci odmawiały odpowiedzi i zaczynały płakać, a 44% wybierało lalkę białą. Wyniki eksperymentu pokazały, jak bardzo zaniżone jest ich poczucie własnej wartości.

Badanie powtórzone w 2005 r. przez amerykańską dziennikarkę dało podobne wnioski. Kanonem piękna dla afroamerykańskich nastolatków były jasna skóra i proste włosy. Osoby badane mówiły też o kompleksach spowodowanych byciem niebiałymi i o tym, jak bardzo wpływa to na ich samoocenę.

W podobnym badaniu w 2009 r. wnioski były inne. Prawie połowa dzieci wybierała czarne lalki, a ok. 90% z ochotą się z nimi utożsamiało. Poza tym czarna lalka dużo częściej opisywana była jako „dobra”. Taki wynik interpretowano jako skutek wygranej Baracka Obamy w wyborach prezydenckich w USA, co przyczyniło się do podwyższenia samooceny i zmniejszenia uprzedzeń rasowych w społeczeństwie, a w konsekwencji zmniejszenia stopnia uwewnętrznienia negatywnych stereotypów i rasizmu u dzieci. Co ważne, dziewczynki zdecydowanie częściej niż chłopcy odczuwały kompleksy związane ze swoim kolorem skóry i uznawały, że biała lalka jest bardziej atrakcyjna od czarnej.

Eksperyment z 1939 r. **Doll Test:**
<https://youtu.be/ikpUyB2xgTM>

Eksperyment z 2005 r. **A Girl Like Me:**
<https://youtu.be/YWyl77Yh1Gg>

Eksperyment z 2009 r.
What Dolls Can Tell Us About Race in America?:
<https://youtu.be/ikpUyB2xgTM>

Dlaczego uprzedzenia wobec osób białych to nie rasizm?

Potocznie ludzie myślą rasizm z jednostkowym uprzedzeniem, czyli negatywnym nastawieniem do osób o innym kolorze skóry i definiują rasizm jako wynik czyjejs podłości i negatywnych intencji, często mówią o tym, że osoby niebiałe też są rasistami: „Biali ludzie też doświadczają dyskryminacji, więc nie są uprzywilejowani”; „JA też należę do mniejszości”; „Porozmawiajmy też o innych rodzajach opresji, inni też są dyskryminowani”. Rasizm natomiast to uprzedzenie połączone z władzą i przywilejem społecznym. Podczas gdy badania psychologii społecznej na temat ukrytych uprzedzeń dowodzą, że wszyscy ludzie mają uprzedzenia, rasizm jest formą podtrzymywania władzy i przywileju białej skóry, których osoby ciemnoskóre historycznie nie miały i nie mają współcześnie ani w Europie, ani w Azji, ani w Ameryce czy w Australii. Współczesny rasizm to system strukturalnych korzyści, który faworyzuje osoby białe w różnych sferach życia społecznego, politycznego i ekonomicznego. Rasizm pojawia się wtedy, gdy do stereotypu i uprzedzenia dodamy czynnik władzy (np. w szkole, w miejscu pracy, w polityce, w szpitalu), której zadaniem jest utrzymanie uprzywilejowanej pozycji jednej grupy osób wobec innej. Polega na ograniczeniu lub uniemożliwieniu im dostępu do zasobów, praw i wolności.

Renni Eddo-Lodge,
Dlaczego nie rozmawiam już z białymi o kolorze skóry?

<https://audycje.tokfm.pl/podcast/79874,Reni-Eddo-Lodge-Dlaczego-nie-rozmawiam-juz-z-bialymi-o-o-kolorze-skory> (15 VIII 2019)

Czy traktowanie wszystkich tak samo to rozwiązanie problemu?

Kiedy mówisz, że kolor skóry nie ma żadnego znaczenia i że nie wpływa on na różnice w traktowaniu członków społeczeństwa i że nie ma rasizmu, że wszyscy ludzie mają takie same szanse w życiu, bez względu na to, czy są... i tu zazwyczaj pojawia się wyliczanka wszystkich kolorów tęczy (czarni, biali, żółci, niebiescy, fioletowi czy zieloni), jesteś daltonistą rasowym. Daltonizm rasowy to udawanie, że nie dostrzega się kolorów skóry innych ludzi.

Niewidoczność białej skóry

Hasła typu: „Nie widzę kolorów skóry. Widzę tylko ludzi”, „Wszystkie życia się liczą”, „Wszyscy jesteśmy tylko ludźmi”, „Nie postrzegam cię jako czarną kobietę”, „Po co skupiać się na kolorze skóry” to przykłady lekceważącego, niemal świadomie ignoranckiego zaprzeczania rzeczywistości. Na poziomie społecznym i organizacyjnym to przekonanie o tym, że kolor skóry nie powinien być ważny w zarządzaniu różnorodnością i relacjami międzyludzkimi. Często takie założenie oparte jest na dobrych intencjach – aby patrzeć na innych ludzi pod kątem charakteru, a nie koloru skóry. Wywołuje to jednak skutek odwrotny, mimo że niezamierzony przez osoby, które myślą w ten sposób.

Osoba, która twierdzi, że nie widzi kolorów skóry, ignoruje i lekceważy najbardziej rzucające się w oczy różnice fizyczne między ludźmi, ignoruje i minimalizuje problemy społeczne wynikające z realnie istniejącego nierównego traktowania ludzi ze względu na te właśnie cechy. Tymczasem szczególnie dla większości osób niebiałych kolor skóry jest istotnym aspektem życia i identyfikacji. Nie zauważając kolorów skóry, nie tylko mimowolnie ignorujemy problem rasizmu i nie zwalczamy go, ale także zaprzeczamy, że kolor skóry jest częścią tożsamości, doświadczenia, tego, kim ktoś jest, jaki jest i jak funkcjonuje w społeczeństwie.

Małgorzata Fiejdasz-Kaczyńska,
Nie jestem rasistą, ale... mam prawo nazywać kogoś Murzynem:

www.wprost.pl/zycie/10333715/nie-jestem-rasista-ale-mam-prawo-nazywac-kogos-murzynem.html

Biel opiera się na podstawowym założeniu: definicji osób białych jako normy lub wzorca człowieka, a niebiałych jako odstępstwa od tej normy.

Niewidoczność często kojarzy się z nieważnością, niezauważalnością i słabością. W przypadku koloru skóry jest wręcz przeciwnie – nienazywanie i niewidzenie białego koloru skóry oznacza niesprawiedliwą przewagę nad tym, co widoczne i nazywane – tym, co uznawane jest za inne, odznaczające się i w oczach ludzi nieneutralne.

W Europie mieszka około 15 milionów osób pochodzenia afrykańskiego i ciemnoskórych Europejczyków/Europejek. W Polsce, choć statystyk dotyczących wszystkich mieszkańców brak, mieszka około 6 tysięcy osób ciemnoskórych pochodzenia afrykańskiego. To jedna z największych społeczności doświadczająca rasizmu w Europie. Ludzie pochodzenia afrykańskiego w Europie stanowią zróżnicowaną grupę. Podczas gdy część z nich to migranci i migrantki, wielu z nich mieszka w Europie od kilku pokoleń i od dawna ma europejskie obywatelstwo. Jednak niezależnie od ich narodowości, obywatelstwa lub statusu migranta, osoby te ze względu na swoje cechy fizyczne i widoczność powszechnie doświadczają rasizmu, dyskryminacji i stygmatyzacji.

Osoby białe zazwyczaj nie widzą swojego koloru skóry. Mówiąc o innych białych osobach, nie określamy ich jako „białych”. Wychowanie i edukacja, a także język i przyzwyczajenia, ukształtowały nasze myślenie o osobach białych jako tych, którzy nie mają koloru. Biały kolor skóry jest w oczach wielu ludzi cechą bez znaczenia. Nie nazywa się tej białości, nie mówi i nie postrzega jako koloru w ogóle, a traktuje się ją jako punkt odniesienia dla innych kolorów. Białość stanowi więc coś neutralnego, nienacechowanego barwą, coś obiektywnego i normalnego – w przeciwieństwie do innych kolorów, które nie są obiektywne i normalne. A cechy te łatwo przenieść na ludzi...

W Polsce łatwo jest myśleć, że biała skóra jest neutralna, a osoby o białym kolorze skóry, dlatego że jest ich więcej, to normalni Polacy/normalne Polki i uniwersalny punkt odniesienia dla polskości.

**Biel opiera się na podstawowym założeniu:
definicji osób białych jako normy lub wzorca człowieka,
a niebiałych jako odstępstwa od tej normy.**

Robin di Angelo

Pytania do refleksji:

- Czy uznajesz się za osobę białą? Jaki masz kolor skóry? Co myślisz, gdy ktoś Cię o to pyta? Jak się czujesz, gdy ktoś nazywa Cię „białym”? Jakie znaczenie w Twoim życiu ma Twój kolor skóry?
- Jak często zwracasz uwagę na swój kolor skóry? Jak często myślisz i mówisz o swoim kolorze skóry? Jakie masz związane z nim odczucia? Czy miałeś kiedyś wrażenie, że coś Ci się nie udało z powodu Twojego koloru skóry? Czy w kraju, z którego pochodzisz, doświadczyłeś dyskryminacji ze względu na kolor skóry? Czy kiedykolwiek doświadczyłeś rasizmu?
- Kiedy po raz pierwszy spotkałeś/aś osobę czarnoskórą? Jaka to była sytuacja? Jakie były wtedy Twoje odczucia?

Jeśli te pytania wydają Ci się absurdalne i niepotrzebne, prawdopodobnie nigdy nie musiałeś/eś poświęcać uwagi kwestiom związanym z własnym kolorem skóry.

Bardzo możliwe, że nigdy nie doświadczyłeś/aś problemów wynikających z posiadania tego koloru skóry i nigdy nie musiałeś/aś się martwić tym, że ktoś w Polsce wyzwie lub pobije Cię z powodu Twojego koloru

skóry. A co, jeśli identyfikujesz się jako osoba niebiała? Jak czujesz się, czytając wszystkie te pytania o białości?

Przywilej białej skóry

Słowo „przywilej” może budzić Twój niepokój i niezgodę, może wywołać reakcję obronną i zdecydowany sprzeciw. Zwłaszcza gdy pomyślisz o swoich codziennych problemach, trudnościach, których doświadczasz w życiu i o tym, że przecież nie pochodzisz z bogatej rodziny, od jakiegoś czasu bezskutecznie szukasz pracy lub nie zajmujesz kierowniczego stanowiska w dużej instytucji. Przywilej białej skóry nie gwarantuje sukcesów, bogactwa i wspaniałego życia. Nie oznacza, że osoby białe nie zmagają się z przeciwnościami dnia codziennego. To raczej przewaga nad tymi, którzy biali nie są, zwłaszcza osobami ciemnoskórymi i innymi, którzy ze względu na swój kolor skóry borykają się w życiu z problemami, o których osoby białe nie zdają sobie nawet sprawy niezależnie od tego, w której części świata się wychowały. To gwarancja tego, że kolor skóry nigdy nie będzie powodem przykrości lub niepowodzeń w pracy, w szkole i na ulicy. To brak konieczności mierzenia się z pewnymi problemami, konfrontowania się z niektórymi sytuacjami i zauważania określonych kwestii. To życie, w którym nie musisz zastanawiać się nad kolorem swojej skóry.

DO WIEDZ SIĘ WIĘCEJ ...

Reni Eddo-Lodge, Dlaczego nie rozmawiam już z białymi o kolorze skóry (2018)

James Baldwin, Zapiski syna tego kraju (2018)

Frantz Fanon, Czarna skóra, białe maski (2020)

Aleksandra Demko, Biel ustawia się na pozycji normy. Porozmawiajmy o białym przywileju: <https://krytykapolityczna.pl/kraj/bialy-przywilej-rasizm-strukturalny/> (2020)

Robin DiAngelo, White Fragility: Why it's so hard for White People to Talk about Racism (2018)

Theodore W. Allen, The Invention of the White Race (1994, 1997)

Margaret Ohia-Nowak, Czy tylko źli ludzie są rasistami? Webinar: <https://youtu.be/6rRwDz9XUsM> (16 VI 2020)

www.pah.org.pl/edukuj
edukacja@pah.org.pl

polska pomoc

Projekt współfinansowany w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Materiał edukacyjny Polskiej Akcji Humanitarnej, 2020
Opracowanie merytoryczne: Margaret Amaka Ohia-Nowak
Opracowanie graficzne: Magdalena Polakowska

Broшуra jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Polskiej Akcji Humanitarnej. Utwór powstał w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej realizowanej za pośrednictwem MSZ RP w roku 2020. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o programie polskiej współpracy rozwojowej.